

6. Aktivní obchody banky

Aktivní obchody bank jsou zobrazeny na straně aktiv jejich bilance. Banky v nich vystupují jako věřitelé – vznikají jim tak pohledávky, popř. jiná vlastnická práva.

Jedná se o operace zaměřené na investování finančních prostředků tak, aby byly výnosy co nejvyšší při přiměřeném omezení rizik. Je nezbytné brát ohled na stranu pasiv co do splatnosti a lhůty vázání prostředků.

Banka při nich respektuje dva základní cíle – *rentabilitu* banky dosaženou na základě výnosně použitých zdrojů a *stabilitu* banky na základě řízení rizika.

Obchodní banky vytváří v rámci aktivních operací určité druhy různě likvidních aktiv. Finanční aktiva bank tak lze rozdělit na:

Primární aktiva (rezervy)

Jedná se o rezervy, které si banka tvoří na základě právních předpisů a potřeb každodenního vyrovnání rozvah. Tvoří je povinně i dobrovolně. Mají formu pokladní hotovosti, vkladů u ostatních bank a u centrální banky a jiných aktiv. Jsou ihned použitelná (absolutně likvidní) k úhradě platebních závazků. Nepřinášejí žádné nebo jen minimální výnosy. Slouží zejména k zajištění likvidity, méně už rentability banky.

Povinné rezervy si banka udržuje na základě právních předpisů, zpravidla se určují procentem z vkladů banky. Mají dvě funkce - pro obchodní banku zajišťují likviditu, pro centrální banku jsou nástrojem měnové politiky. Tyto rezervy je možné určit diferencovaně z vkladů na požádání a ostatních dlouhodoběji vázaných vkladů nebo jednotlivě pro všechny vklady. Je možné stanovit jako základnu všechny vklady nebo pouze vklady nebankovní klientely. Centrální banky jednotlivých zemí si volí metodu jejich stanovení. V ČR PMR stanovuje ČNB. V současné době musí banky držet PMR ve výši 2 % ze základu, který je tvořen:

- vklady klientů,
- úvěry přijatými od klientů,
- emitovanými neobchodovatelnými CP v držení nebankovních subjektů a
- emitovanými ostatními dluhovými CP v držení nebankovních subjektů.

Jedná se o závazky banky v české i zahraniční měně. PMR jsou vedeny na účtu u ČNB v českých korunách. Podle zákona o ČNB může stanovit PMR maximálně ve výši 30 % celkových závazků banky snížených o závazky banky vůči jiným bankám.

Pracovní rezervy jsou hotovostní aktiva, která udržuje banka, ačkoli nejsou na ní právně požadována. Vznikají se samé podstaty bankovního podnikání. Patří sem například vklady u centrální banky nad rámec PMR, salda na účtech u korespondentských bank, inkasní položky v zúčtování (např. šeky jiných bank) atd.

Povinné rezervy nepodléhají bankovnímu řízení, jsou stanoveny mimo ně a v případě nedodržení jejich výše je centrální banka automaticky doplní, přičemž banka musí zaplatit zvýšený úrok (ČNB stanovuje úrok ve výši odpovídající až trojnásobku platné diskontní sazby). Oproti tomu pracovní rezervy vyplývají z dobrovolného rozhodnutí, respektují bankovní strategii, momentální ekonomické prostředí a typ bankovního podnikání. Z důvodů bankovní rentability by měly být co nejnižší.

Sekundární aktiva (likvidní rezervy)

Jsou to rezervy, které posilují bankovní likviditu, představují aktiva, která nejsou určována zákonem a ani nejsou samostatně uváděna v bankovních výkazech. Jsou vnitřní záležitosti

každé banky. Protože jejich cílem je posílit likviditu banky, někdy jsou nazývány jako likvidní rezervy. Tvoří je krátkodobé likvidní cenné papíry, zejména:

- pokladniční poukázky centrální banky,
- státní pokladniční poukázky,
- komerční cenné papíry podniků,
- a jiné CP.

Jejich základní vlastností musí být schopnost přeměnit se na likvidní (hotovostní) formu s minimální ztrátou a minimálním časovým odstupem.

Pokladniční poukázky centrální banky a státní pokladniční poukázky emitované státem jsou lehce obchodovatelné, banka je může kdykoli prodat, pro banku nepředstavují žádné riziko a při prodeji má banka minimální ztráty. Banka může držet v rámci sekundárních rezerv i dlouhodobější cenné papíry, při jejich prodeji by však měla větší ztráty.

Komerční CP jsou papíry velkých podniků, banka je nakupuje na primárním nebo sekundárním trhu. Jsou vysoce likvidní, snadno obchodovatelné, bez většího rizika ztráty.

Sekundární rezervy si banka vytváří z těchto důvodů:

- *sezónních vlivů*, které se přenášejí i do bankovních obchodů – např. v zemědělství se při jarních pracích potřebuje více úvěrů, maloobchod se potřebuje k vánocům víc předzásobit, na což potřebuje úvěry, v období dovolených nebo vánoc klient víc nakupuje atd.
- *náhlych (nečekaných) vlivů*, které způsobí náhodné a těžko předvídatelné výkyvy v oblasti vkladů a úvěrů – např. zvýšení povinných minimálních rezerv centrální bankou, nestabilita vkladů velkých klientů atd.
- *cyklických vlivů*, které způsobují cyklické výkyvy – např. v období hospodářského poklesu a stagnace jsou nižší vklady a nižší poptávka po úvěrech atd.

Sekundární rezervy jsou záležitostí řízení každé banky. V některých bankách se tvoří zejména v oblasti pasiv, v jiných zejména v oblasti aktiv.

Úvěry a půjčky

Poskytování úvěrů klientům je nejvýznamnější oblastí použití bankovních prostředků.

Úvěr je časově omezené, úplatné přenechání peněz k volnému nebo smluvně vázanému použití.

Úvěry představují rentabilní aktivum a tvoří podstatnou část bankovního zisku. Jsou to však riziková bankovní aktiva. Jejich poskytování je regulováno centrální bankou spolu s ostatními aktivy pravidly kapitálové přiměřenosti, pravidly likvidity a pravidly úvěrové angažovanosti. Záleží samozřejmě na tom, o jaký typ úvěru jde, vůči komu, zdali je zajištěný nebo nezajištěný. Ve většině případů banka poskytuje úvěry zajištěné – nemovitým majetkem dlužníka, vinkulovaným vkladem dlužníka, případě jinými hodnotami. Kromě toho si banka důkladně analyzuje finanční situaci dlužníka, jeho důvěryhodnost a schopnost splácet poskytnutý úvěr. Přesto jsou úvěry nesmírně rizikovým aktivem.

Rizika však vznikají i v jiných oblastech bankovních činností, a to tehdy, když skutečný vývoj neodpovídá tomu, co jsme očekávali. Odchylka mezi očekávaným a skutečným stavem může být důsledkem více faktorů – celkové výše, doby splatnosti, úrokové sazby, devizového kurzu, splácení klientem atd.

Záleží i na tom, do jaké míry je banka ochotna podstupovat rizika. Schopnost riskovat závisí i na konkrétní výnosové situaci a vybavení banky vlastním kapitálem. Pokud banka dosahuje větší výnosy a je dostatečně vybavena vlastním kapitálem, může si dovolit jít do většího rizika.

Žádná banka se nemůže rizikům vyhnout úplně. Je ale potřebné, aby rizika zjistila však, dokázala je kvantifikovat, limitovala je a kontrolovala.

V oblasti úvěru se setkáváme s rizikem výpadku a rizikem bonity. *Riziko výpadku* obsahuje nebezpečí ztráty pohledávky z úvěrových obchodů, *riziko bonity* se týká vhodnosti dlužníka pro získání bankovního úvěru. Dalším rizikem je *riziko teritoriální*, které v posledním období nabývá na svém významu. Je to riziko, že dlužníci určitých oblastí ve větším rozsahu nejsou schopni splácet úvěr.

Rozsah úvěrů poskytovaných bankou byl se měl pohybovat v rozmezí 35 % - 65 % celkových bankovních aktiv. Pokud je méně než 35 % banka nedostatečně využívá svou kapacitu a to se odráží v horší rentabilitě.

Na řízení úvěrového rizika se nabízí v rámci managementu struktury bankovní rozvahy tři základní body pro politiku rizika:

- omezení rozsahu celkových bankovních aktiv,
- rozptýlení jednotlivých rizik diverzifikací,
- zajištění rizika (záruky, garance atd.).

Bankovní půjčka má 2 stránky:

- *peněžní*, která je spojena s platebními prostředky poskytnutými věřiteli (peněžní úvěr a přenechání likvidity) a
- *úvěrovou*, která představuje převzetí závazků bankou (zapůjčení kreditu a přenechání bonity).

Bankovní úvěry je možné rozlišovat podle mnoha kritérií, např.:

1. z hlediska dlužníka (příjemce úvěru):

- úvěry státu, municipalitám a veřejnoprávním subjektům,
- úvěry podnikatelským subjektům,
- úvěry poskytované fyzickým osobám.

2. podle formy poskytnutí úvěru:

- *peněžní úvěry* – znamenají skutečné poskytnutí likvidních peněz (v hotovosti nebo častěji v bezhotovostní podobě). Tyto úvěry se přímo odrážejí v bilanci banky a ovlivňují její likviditu,
- *závazkové úvěry a záruky* – pro klienta neznamenaají bezprostřední získání likvidních prostředků, ale pouze záruku od banky, která se za svého klienta zavazuje splnit jeho závazek, pokud tak neučiní on sám.

3. podle účelu použití:

- *neúčelové* – u kterých není vymezen účel použití,
- *účelové* – tyto úvěry může klient použít pouze na předem vymezený účel.

4. podle měny:

úvěr může být poskytnut v měně tuzemské nebo zahraniční.

5. z hlediska splatnosti:

- *krátkodobé* (splatnost do 1 roku) – patří sem např. úvěry kontokorentní, směnečné, eskontní, akceptační, ručitel'ský (avalový), lombardní, revolvingový,
- *střednědobé* (splatnost do 5 let) a *dlouhodobé* (splatnost nad 5 let) – jedná se např. o emisní půjčky, konsorciální úvěry, veřejné a hypoteční úvěry.

6. podle zajištění:

- *kryté* – dle povahy zajištění jako osobní (ručení, směnka), nebo reálné (nemovitosti, movité věci),
- *nekryté* (bianko úvěry).

Finanční investice

Patří sem ty cenné papíry zakoupené bankou, které nejsou součástí sekundárních bankovních rezerv. Když se banka postarala o svá primární a sekundární aktiva, uspokojila úvěrové požadavky klientů, orientuje svou pozornost na dlouhodobější investice do cenných papírů, a to:

- podnikových dluhopisů,
- vládních dluhopisů,
- komunálních cenných papírů,
- akcií,
- a jiných cenných papírů.

Patří sem dluhopisy střednědobého a dlouhodobého charakteru. Jejich hlavní funkcí je výnos a podpora sekundárních aktiv.

Bankovní zákonodárství v některých zemích zakazuje bankám investovat peníze vkladatelů do rizikovějších cenných papírů. Důvody spočívají v zájmu stabilizovat bankovní soustavu a ochraňovat vkladatele. Nakupování akcií nebo jiných podílových účastí je vázáno na vlastní kapitál banky a na stanovený podíl v základním kapitálu jednotlivých nebankovních podniků.

Často je portfolio cenných papírů banky z hlediska rizika v opačném vztahu k úvěrovému portfoliu banky. Pokud má banka výrazně rizikové úvěrové portfolio, toto riziko vyrovnává méně rizikovým portfoliem cenných papírů a naopak.

Cenné papíry, které jsou dlouhodobějšího charakteru, mohou bance sloužit i jako rezerva. Potom hovoříme o tzv. *terciálních rezervách*, které obsahují zejména dlouhodobější úvěrové cenné papíry – státní a komunální obligace a průmyslové obligace prvotřídních společností. Slouží bance v případě potřeby k vyrovnání dlouhodobějšího peněžního deficitu, což umožňuje jejich snadná obchodovatelnost na sekundárním finančním trhu.

Investičními operacemi banka získává buď majetkové účasti nebo cenné papíry, o kterých banka účtuje ve svých aktivech, ale nejsou považovány za majetkové účasti.

Majetkové účasti můžeme rozdělit následovně:

- účasti s rozhodujícím vlivem

Jedná se o účast v dceřiné společnosti. Dceřinou společností je společnost, v níž banka fakticky nebo právně vykonává přímo nebo nepřímo rozhodující vliv na řízení nebo provozování podniku. Rozhodující vliv můžeme charakterizovat jako schopnost banky řídit finanční a operativní politiku jiné společnosti, a tak dosahovat prospěchu z jejích aktivit.

Rozhodující vliv banka vykonává v těchto případech:

- je-li většinovým vlastníkem (podíl banky na základním kapitálu tvoří více než 50 %),
- disponuje většinou hlasovacích práv na základě dohody uzavřené s jiným společníkem nebo společníky, nebo
- může-li prosadit jmenování, volbu nebo odvolání většiny osob, které jsou statutárním orgánem nebo jeho členem anebo většiny osob, které jsou členy dozorčího orgánu právnické osoby, jejímž je společníkem.

- účasti s podstatným vlivem

Účasti s podstatným vlivem se rozumí účast v přidružené společnosti. Tuto přidruženou společnost můžeme chápat jako společnost, které není dceřinou společností, a banka v ní vykonává podstatný (významný) vliv. Podstatným vlivem se rozumí schopnost banky podílet se na finanční a operativní politice jiné společnosti, ale bez schopnosti vykonávat rozhodující vliv.

Podstatný vliv banka vykonává, když má přímý nebo nepřímý podíl nejméně 20 % na základním kapitálu nebo hlasovacích právech v jiné společnosti, pokud v této společnosti nevykonává rozhodující vliv. Při menším než 20 % podílu se podstatný vliv nepředpokládá.

Podstatný vliv se projevuje zejména:

- zástupcem ve statutárním orgánu přidružené společnosti,
- účastí při tvorbě politiky přidružené společnosti,
- významnými operacemi mezi přidruženou společností a bankou, která v ní uplatňuje podstatný vliv,
- výměnou řídicích pracovníků mezi přidruženou společností a bankou, která v ní uplatňuje podstatný vliv,
- přístupem k podstatným technickým informacím přidružené společnosti.

Cenné papíry, které jsou vykazovány v aktivech banky, avšak nejsou považovány za účasti s rozhodujícím nebo podstatným vlivem, se dělí na:

- a) *CP k obchodování* - CP, který je finančním aktivem drženým za účelem obchodování a dosahování zisku z cenových rozdílů v krátkodobém horizontu. Závazkem z těchto cenných papírů se rozumí finanční závazek vzniklý při přijetí CP v repo obchodech nebo při výpůjčce CP,
- b) *CP držený do splatnosti* – CP, který je finančním aktivem se stanovenou splatností, u něhož má banka úmysl a schopnost držet jej do splatnosti. Není jím akcie, zatímní a podílový list,
- c) *CP k prodeji* – CP, který je finančním aktivem a není CP k obchodování nebo drženým do splatnosti. Zahrnujeme sem také podíly v jiných akciových společnostech, které nejsou účastmi.